

Весна С. Трифуновић
Универзитет у Крагујевцу
Педагошки факултет у Јагодини
Катедра за хуманистичке науке

УДК: 37.033
37:502.131.1
ИД БРОЈ: 188147468
Стручни рад
Примљен: 7. 8. 2011.
Прихваћен: 10. 10. 2011.

ОБРАЗОВАЊЕ ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ¹

Апстракт: У раду се разматрају улога и капацитети институционализованог образовања у представљању принципа одрживог развоја, који су се искристалисали кроз различите међународне споразуме.

Кључне речи: одрживи развој, образовање, школа у природи

УВОД

Снажан развој производних снага заснован на науци, који је повећао човекову присвајачку моћ према природи и створио предуслове за повезивање посебних друштава, насупротив очекивањима, није довео до вишег квалитета живота, већ је појединца и различите друштвене групе суочио са опасношћу од еколошког, технолошког и социјалног ризика. Настајање „светског друштва ризика“ (Бек 1998) занемарује специфичности појединих друштава, тако да се јаз између богатих и сиромашних друштава све више продубљује, тј. сиромашни су изложенији утицајима различитих ризика, али ни моћни нису безбедни у односу на њих. Савремени човек, у трагању за одговором како избећи или, бар, ублажити еколошке, технолошке и финансијске ризике, не може пренебрегнути значај васпитно-образовног процеса, нарочито у димензији формирања погледа на свет. Еколошко васпитање и формирање еколошког погледа на свет у склопу јединствене концепције образовања за одрживи развој могу значајно допринети не само избегавању ризика, већ и стварању планетарне цивилизације у којој ће економске активности бити усклађене са еколошким могућностима и одговорношћу према будућим генерацијама.

---

¹ Припремљено у оквиру пројекта *Одрживости идентитета Срба и националних мањина у њиховим историјским и географским Србије* (179013), који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство просвете и науке РС.

КОНЦЕПЦИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА И ОБРАЗОВАЊЕ ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Чињеница да издржљивост екосфере и залихе ресурса на планети Земљи имају границе доводи у питање целисходност економске и укупне социјалне организације савремених друштава, посебно развијених земаља. Одржавање постојећег односа *људских друштва* према *природи* угрожава опстанак Живота уопште, као и живота људске врсте и захтева промену аксиолошког оријентира човечанства. Уколико дође до промена врховних вредности у друштву: прихвати се *животи* као апсолутна вредност, *одговорности* као морални принцип и *штедљивости* као принцип задовољавања потреба, створиће се контекст у коме ће *развој* бити утемељен на *одрживости*.

Вишедеценијске расправе о значењу и смислу развоја у оквирима савремене технолошке цивилизације, развоја који је довео, с једне стране, до еколошких проблема који угрожавају опстанак људи, а, са друге, до све већег јаза између развијених и неразвијених земаља, искристалисале су потребу за превредновањем досадашње политике друштвеног развоја. Суштина нове политике развоја била би окренута задовољавању потреба садашњих, али и будућих генерација, дакле, промовисала би развој који ће бити одржив². Концепт одрживости повезује економски и еколошки аспект са друштвеним, политичким и културним. Стога се дискусија о одрживом развоју увек преобраћа у дискусију о „преокрету у култури“, која је усмерена на максимуму *праведности*. Одрживост је неопходно посматрати са аспекта човека и са аспекта природе. У првом случају, одрживост значи „једнаке захтеве за живот (шансе и квалитет) за све људе који *сада* егзистирају (глобална димензија, *интергенерацијска* праведност); једнаке захтеве за живот за *будуће* генерације (димензија будућности, *интергенерацијска* праведност)“, а, у другом, одрживост има следеће значење: „операционализацију у форми менаџмента и прописа који се односе на коришћење обновљивих и необновљивих ресурса“ (М. Андевски и О. Кнежевић-Флорић, 2002). Концепт одрживог развоја, ипак, не представља готов програм и не садржи прецизне инструкције о томе шта се сматра одрживим према *околини* а шта не, већ је то концепт који треба изнова интерпретирати, што упућује на постојање извесних тешкоћа. Тешкоће у интерпретацији *шта је одрживи развој* произлазе из специфичних усмерења унутар различитих култура, традиција и система вредности, те је неопходно успостављање консензуса, тј. међусобно прилагођавање и модификација.

---

² Генерална скупштина УН сазвала је 1983. године Светску комисију за средину и развој, која је 1987. године представила идеју *одрживог развоја* (sustainable development), као део документа „Наша заједничка будућност“. Циљеви или стратегије одрживог развоја су: очување природних ресурса, подизање квалитета животне средине, усклађивање развоја друштвене средине са природном средином, подстицање социјалне једнакости и континуирано едуковање појединаца, група и заједница у доношењу *одговорних* одлука. *Одговорности* тако постаје нови вредносни оријентир човечанства, нова парадигма погледа на свет.

фикација супротстављених идејних слика, које су владајуће у различитим друштвима, о могућностима побољшања економских и социјалних услова живота уз очување природних темеља живота.

Образовни процес остварује друштвене циљеве и преноси друштвене идеале, за које су заинтересоване владајуће групације, учесницима образовног процеса и може да представља важан чинилац формирања односа заснованих на већој *праведности*, како између појединаца и различитих група у друштву, тако и у односу према *природи*. Нова филозофија развоја истиче значај еколошког образовања, међутим, тек *образовање за одрживи развој*, као обавезан елемент националних стратегија образовања, при чему се оно доводи у везу са друштвеним развојем, може да доведе до пресудног помака у развијању културе свакодневног живота младих генерација утемељене на новој етици. На значај ове димензије образовања упућују и ставови донети на Конференцији ОУН у Рио де Жанеиру 1992. Године, представљени у Агенди 21,³ као и Велика повеља европских универзитета усвојена у Болоњи. Институционализовани систем образовања, преношењем и ширењем врховних система вредности, активно учествује у процесу социјализације културе преносећи новим генерацијама основне смислове постојања.

ШКОЛА У ПРИРОДИ И ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Развојни процеси у Србији, као и обавезе које произлазе из потписаних међународних уговора, условили су и промене у области образовања: савремена стратегија образовања мора да укључи следећа два теоријско-методолошка и развојна оквира: прво, концепцију доживотног учења и, друго, концепцију одрживог развоја. Круцијални циљеви образовања су, дакле, учење у процесу прихватања и развијања концепције одрживог развоја (националног) и сервисирање перманентног образовања појединца, развијање његових способности, али и одговорности за активно учење у друштвеном животу.

У оквиру реформе образовања (на националном нивоу) потребно је утврдити и разрадити циљеве и задатке *образовања за одрживи развој* у свим сегментима институционализованог образовно-васпитног система. Непостојање јединствене концептуалне и организационе основе у овој области доводи до незадовољавајућих резултата постојећих образовних активности, чија

---

³ Агенда 21. је званичан документ Конференције Уједињених нација, одржане у Рио де Жанеиру 1992. године, на тему *Околина и развој* и представља израз глобалног консензуса о потреби заједничког рада у области *развоја* и *околине*, тј. представља план акција у свим подручјима релевантним за одрживи развој у 21. веку. *Поглавље 36*. Агенде 21 односи се на унапређење образовања, обуке и друштвене свести. Ово поглавље је обрађено кроз следећа програмска подручја: *иереоријентација образовања у иравцу одрживој развоја; јачање јавне свести; унапређење усавшавања у овој области.*

је крајња сврха побољшање квалитета живота. Реализација садржаја *образовања за одрживи развој* у институционализованом образовању подразумева остваривање образовно-васпитних циљева и задатака усмерених ка стицању општих појмова и облика праведног и одговорног понашања према *друјоми*, као и према *природи*. Концентрација одговарајућих образовних садржаја, при томе, треба да обезбеди кретање од општег (интегралног или међупредметног) дискурса ка посебном и појединачном (аутономном или предметном) дискурсу: одговарајући садржаји о одрживом развоју треба да постану интегрални део различитих предмета у Наставном плану и програму основне школе, али треба омогућити и увођење посебног предмета, *Образовање за одрживи развој*, који би учесницима образовног процеса омогућио упознавање са комплексним димензијама *развоја* и *околине*.

Концепт увођења посебног предмета *Образовање за одрживи развој* отвара питање припремљености постојећих наставних кадрова за извођење наставе; затим, остају отворена питања уџбеничке литературе и информативних материјала и образовне технологије уопште, која би била у функцији реализације ових специфичних наставних садржаја. Решавање ових отворених питања подразумева промене курикулума, а то је процес који се, најчешће, не окончава брзо – траје несразмерно дуго у односу на захтеве духа времена. Када је реч о институционализованом образовању на примарном нивоу (основна школа), могуће је започети са имплементацијом садржаја из области *развоја* и *околине* у оквиру појединих, већ постојећих, наставних предмета без промене курикулума (нпр. Српски језик, Свет око нас) и, нарочито, у *Школи у природи*, као специфичном облику рада, који омогућује јединствену и мултидисциплинарну обраду ових важних садржаја.

У савременим социолошким и, нарочито, социоеколошким теоријским расправама, које баштине мисаону основу о *јединству* природе, друштва и техникотехнолошког деловања човека, критика античке мисли да је „човек мера свих ствари“ и нововековне мисли да је сврха сазнања у „побеђивању природе“ преточила се у нов поглед на свет или нову парадигму – *одрживи развој* (Милошевић, 2005)⁴. У оквиру ове нове парадигме дошло је до суштинских промена у поимању односа човек-друштво-природа: економски развој треба да се темељи на еколошком вредновању нових технологија, а не искључиво на њиховом економском или техничко-технолошком процењивању; антропонцентризам, схватање да је човек господар над природом, поти-

---

⁴ „Многе науке, али и неке научне дисциплине, проучавају поједине сложене еколошке садржаје и проблеме, које није могуће свестрано објаснити без њиховог одговарајућег повезивања. Зато расте значај интернаучних и интер-/транс-дисциплинарних научних приступа у њима. Истовремено, таква проучавања оснажују `глобални приступ` у социологији (и посебно, социјалној екологији), који представља `мост` између социологије друштвеног развитка и `футурологије`“ (Б. Милошевић /2005/: „Сазнајни домети `еколошке парадигме`: интердисциплинарност на делу“ у: *Човек и радна средина*, Факултет заштите на раду, Ниш – Међународни независни еколошко политиколошки универзитет, Москва, стр. 50).

снут је (био-)еко центризмом и еколошким принципима, који се заснивају на новој еколошкој етици.

Прихватање нове еколошке етике може се постићи укључивањем институционализованог образовања у промовисање и ширење најважнијих принципа одрживог развоја: (а) развијањем еколошке свести, која у себи садржи више димензија (сазнање о еколошкој ситуацији, вредносно одређивање према њој и понашање којим жели да се оствари одређено еколошко стање); (б) стицањем еколошких знања, која омогућавају схватање глобалне еколошке ситуације и локалних проблема; (в) формирањем еколошки пожељног понашања, тј. стварањем новог животног стила који се темељи на поштовању природних ресурса, одговорности за дешавања у животној средини, поштовању начела социјалне и економске правде и др.

Образовање о одрживом развоју, с обзиром на чињеницу да су економски, еколошки и социјални проблеми саставни део стратегије одрживог развоја, треба да буде интердисциплинарно и захтева свестрани и глобални приступ. Такав приступ могуће је остварити и кроз васпитно-образовно деловање *школе у природи* на школску популацију, а посебно се издвајају следеће могућности унутар овог облика рада: (а) усвајање принципа живота у складу са природом; (б) пружање знања и вештина неопходних за заштиту и унапређење животне средине; (в) развијање еколошке етике; (г) стварање новог пожељног понашања и животног стила, заснованог на развијању сензибилизације појединаца и група за еколошке проблеме; (д) сензибилизација појединаца и група (ученика) за социјалну међузависност; (е) схватање механизма повезаности између сиромаштва, животне средине и коришћења природних ресурса; (ж) разумевање потребе за очувањем културних вредности, али и различитости.

У развоју људских заједница настају историјски формирано услови који предоређују карактеристике односа човек-друштво-природа и обликују садашњост. Човек својим удруженим деловањем утиче на услове живота епохе у којој живи, али и на услове живота који ће затећи будуће генерације. “На тај начин, услови или квалитети савременог ступња живота у људским заједницама и његове манифестације у будућности нису стварност, независна од самих људи. Идеје заједничког живота јачају живот. Препознајући у себи импурсе живота и руководећи се идејама заједничког живота и сарадње, људи могу свесно мењати услове живота, побољшавати његов квалитет и тако мењати и саме себе“ (Амонашвили, 1999: 15). А управо *школа у природи* школској популацији пружа увид у снагу заједничког рада: уколико се различити појединци окупе на заједничком послу, постану организованији и усаглашенији буду мислили и деловали, утолико ће бити успешнији у побољшању живота, откривању сопствене природе, природе других, као и саме Природе.

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Улога институционализованог образовања у промовисању концепције одрживог развоја је изузетно значајна – својим укупним утицајем на школску популацију може да формира еколошку културу засновану на новој еколошкој етици, чији су основни принципи: поштовање живота, одговорност и штедљивост. Неговањем ових еколошких етичких принципа, претпоставља се, било би иницирано успостављање равнотеже између човека, друштва и природе, равнотеже између садашњости и будућности. Појединци и друштвене групе би били припремљени за критичко анализирање начина живота и рада на глобалном нивоу и у локалним контекстима и препознавање ставова и одлука које подстичу одрживи развој. Међутим, са аспекта реформе система образовања у складу са захтевима нове еколошке парадигме неопходно је остварити следеће промене:

- друштвено и законодавно дефинисати и утврдити да је образовање за одрживи развој интегрални део националне стратегије образовања и васпитања;
- утврдити циљеве и задатке образовања за одрживи развој на свим нивоима националног васпитно-образовног система;
- разрадити наставне програме и садржаје образовања за одрживи развој, а нарочито разрадити програме васпитног рада и ваннаставних активности у овој области;
- покренути планско и систематско припремање и усавршавање постојећих и будућих кадрова за васпитно-образовни рад у области образовања за одрживи развој.

ЛИТЕРАТУРА

Амонашвили (1999): Шалва Александрович Амонашвили, *Школа животова – расправа о њојечинском систему образовања, заснована на принципима хумано-личне педагогике*, Београд: Заједница учитељских факултета Србије.

Андевски, Кнежевић-Флорић (2002): Андевски, Милица и Кнежевић-Флорић, Оливера, *Образовање и одрживи развој*, Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине – Вршац: Виша школа за образовање васпитача.

Милошевић (2005): Божо Милошевић, Сазнајни домети „еколошке парадигме“: интердисциплинарност на делу, *Заштитна радња и животиње средине у систему националној и европској образовања*, Ниш: Факултет заштите на раду – Москва: Међународни независни еколошко политиколошки универзитет, 45–50.

Бек (1998): Урлих Бек, *Ризично друштво*, Београд: Филип Вишњић.

Vesna S. Trifunović
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina

EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary: A possible way out from the problem which bothers modern civilization is in human`s changed attitude towards nature, modifying ecological conscience and socially desired ecological behaviour of humans. By strategy of sustainable development and education for sustainable development it is possible to change ecological conscience of individuals and social groups. Education should be considered as a basic element in promoting sustainable development. Consequently, the paper stresses the importance of education in achieving strategic sustainable development. The chances which are offered by the ecological culture in education for the appearance of new ethics in the social life are not sufficiently exploited. In that sense, the education for sustainable development and the Nature Field School have the capacity to transport vision, which is a world where everyone has the opportunity to learn the values, behaviour and lifestyles required for keeping biodiversity and cultural variety. Education for sustainable development functions as a tool for fostering the values, behaviour and lifestyles required for positive social transformation. The countryside provides a great spectrum of possibilities for the successful realization of the aims of education for sustainable development.

Key words: sustainable development, education, Nature Field School